

☐ ☐ ☐ **Faiq İsmayilov kimdir?**

☐ ☐ Faiq İslam oğlu İsmayilov [1957](#) -ci ildə [Laçın](#) şəhərində anadan olmuşdur. 1972-ci ildə Mirik kənd VIII illik, [1974](#) -cü ildə isə Qarıqışlaq kənd orta məktəbini bitirmişdir. F. İsmayilov 1970-1975-ci illərdə "Laçın" rayon qəzetinin nəzdindəki "İşıqlı üfüqlər" dəri dəri rəyində üzvü olmuş həmin qəzetdə bir çox bədii yazılar və məqalələr də çap etmişdir.

☐ ☐ İlk yaradıcılığa bu dəri rəyində başlayan F.İsmayilov, 1971-ci ildə "Laçın" qəzetində dəri bədii və publisistik yazılarla çıxış edirdi. 1978-ci ildə M. A. Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun mədəniyyət fakültəsinə qiyabi daxil olaraq, 1983-cü ildə oranı müvəffəqiyyətlə bitirmişdir.

☐ ☐ F. İsmayilov ömrünün ən gənc çağlarını doğulduğu Laçın rayonunun inkişafına və çiçəklənməsinə sərf etmişdir. Belə ki, o müxtəlif illərdə Laçın rayon komsomol, rayon icraiyyə komitəsi, rayon mədəniyyət şöbəsi və rayon İcra Hakimiyyəti başçısı aparatında müxtəlif vəzifələrdə çalışmış, rayon İcra başçısının müavini vəzifəsində kənd fəaliyyətində bir həyat yolu keçmiş, 1985-ci ildə Laçın Şəhər Sovetinin deputatı seçilmişdir.

☐ ☐ 1992-ci ilin iyun ayından 1993-cü ilin aprel ayına qədər Laçın rayonunun şimal hissəsində erməni işğalçılarından azad edilən 80–yə yaxın kənddə mülki və fərdi nədaşların yaşayışı üçün həyat şəraitinin bərpası, hərbçilərə üçün istehkam və qurğuların tikintisi məqsədi ilə yaradılmış qərgahın üzvü olmuşdur.

☐ ☐ F.İsmayilov 2003-cü ildə "Tarixin faciəsi, Laçın" kitablarını və 2004-cü ildə "Qarabağ" albomunu, 2007-ci ildə "Alban mədəniyyətinə erməni təlavüzü", 2009-cu ildə isə "Məcburən erməniyə şdirilmə", "Laçın: Həqiqətlər, Mülhizələr, Tarixi Dəyərli Rəyər..." kitablarını nəşr etdirmişdir.

☐ ☐ 2004-cü ildə "Azərbaycanın İşğal Olunmuş Rəzi Rəyindəki Tarix və Mədəniyyət Abidələrini Müdafiə Təşkilatı" İctimai Birliyini yaratmışdır və həmin təşkilatın sədridir.

Yazan redaktor

08.09.14 08:22 - axırncı dəyişikliklər 09.09.14 12:31

Q İrfan: *Faiq mü İlim, artıq 20 ild n çoxdur ki, Qarabağ h sr ti il yanıb tutuşuruq. Qarabağ işğal altında olduqca açılan h r gün bizim yaralı nisgimiz bir az da yeni nir. Z hm t olmasa, Az rbycanın dilb r güş r rind n sayılan, Az rbycan incisi olan Qarabağda tarixi-m d ni v dini abid r ri haqqında qısa m lumat ver siniz?*

Q Faiq İsmayılov: Məlumdur ki, SSRİ Hakimiyyəti dövrü Azərbaycan ərazilərində daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin qeydiyyatına alınması və mühafizəsi işləri səthi aparıldığından, o dövrdə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və ətraf ərazilərində xeyli sayda tarix və mədəniyyət abidələrinin dövlət qeydiyyatından kənar qalmasına səbəb olmuşdu. Bu isə Azərbaycanın işğal altında qalan ərazilərindəki abidələrin yenidən qeydiyyatına alınmasında və onlara işğal dövrü ermənilər tərəfindən dəyən zərərlərin hesablanmasında böyük çətinliklər yaradır. Eyni zamanda işğal olunmuş ərazilərdəki tarix və mədəniyyət abidələrindən istifadə olunmaması, Azərbaycanın tarixinə, mədəniyyətinə və eyni zamanda dövlətin büdcəsinə hər il milyonlarla manat ziyan vurur.

Q Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərindəki tarix və mədəniyyət abidələri, qaya təsvirləri, mağaralar, sujet xarakterli oymalar, qəbir daşları, qəbirüstü abidələr, kurqanlar, istehkamlar, qalalar və memarlıq abidələri kimi qruplara bölünür. Bu qruplar üzrə 903-ü rəsmi dövlət qeydiyyatında olmaqla Azərbaycanın bizə məlum olan 2550 adda tarix və mədəniyyət abidəsi ermənilərin işğalı altındadır. Bu abidələrdən: 609-u yerli əhəmiyyətli, 285-i ölkə əhəmiyyətli, 13-ü beynəlxalq əhəmiyyətli, 1647 abidə isə hələlik dövlət qeydiyyatında olmayan abidələrdir.

Q Qarabağda ermənilər tərəfindən abidələrin qeydə alınması bir neçə il ərzində mərhələlərlə həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2000-ci ildə 1700 abidə, 2006-cı ildə 1200 abidə, 2010-cu ildə 289 abidə və 2011-ci ildə isə 361 abidə qeydə alınıb ki, bunun da cəmi 3550-dir. 2012-ci ildə erməni mətbuatı məlumat yaydı ki, Dağlıq Qarabağ və ona bitişik ətraf ərazilərdəki tarix və mədəniyyət abidələrinin sayı 4000-dir. Əslində isə, ermənilərin Qarabağda mövcudluğunu iddia etdikləri 4000 abidənin 1450-si ermənilər tərəfindən işğal dövründə yonularaq qoyulan müasir xaçdaşları və yeni tikdikləri erməni kilsələridir.

Q Dağlıq Qarabağ, Cəbrayıl, Laçın və Kəlbəcər əraziləri dünyanın ilk insan düşərgələrinin olduğu nadir ərazilərindəndir ki, burada yüz illərlə ilk insanlar yaşayaraq öz izlərini daşlar, qayalar üzərində qoyub gediblər. Zaman keçdikcə ibtidai insanın şüuru, mədəniyyəti inkişaf edir, hər qəbilənin özünəməxsus fantaziyası, yeni fəlsəfi düşüncəsi və adət-ənənələri meydana gəlirdi. Yeni adətlərdən biri də hər qəbilənin özünəməxsus dəfn mərasimlərini təcəssüm edilməsi olmuşdur. Məhz bunun nəticəsi idi ki, bu ərazilərdə kurqanlar, küp qəbirlər və s. meydana gəlirdi.

Yazan redaktor

08.09.14 08:22 - axırncı dəyişikliklər 09.09.14 12:31

• - *Faiq müəllim, bəzən razı sakinlərinin İslamla tanışlığından sonra bu sahədə nə kimi dəyişikliklər oldu? Həmişənin işğal altındakı memarlıq abidələrimizi qısa olaraq necə xarakterizə edə bilərsiniz?*

• - VII əsrdə İslam dininin qəbul edilməsi Azərbaycanın tarixi müqəddəratında əsaslı dönüş yaratdı. İslam dini vahid xalqın və dilin təşəkkülünə güclü təkan verdi. Azərbaycan dövlətçiliyinin gələcək inkişafı üçün daha etibarlı zəmin yaratdı. İslam dini Azərbaycan mədəniyyətinin, xüsusən də memarlığın inkişafına yeni bir stil, yeni bir nəfəs və gözəllik gətirdi. Türkçülüyə və müsəlmançılığa düşmən kəsilən ermənilər, İslam dini abidələrini, xüsusən də qəbiristanlıqları, ərazilərimizi işğal etdikdən sonra qəddarlıqla məhv etdilər. İşğal altındakı memarlıq abidələrini ümumilikdə aşağıdakı kimi xarakterizə edə bilərik:

• Siklop tipli memarlıq abidələri.

• Qalalar

• Körpülər

• Məscidlər

• Türbələr

• Su dəyirmanları

Yazan redaktor

08.09.14 08:22 - axırını dəyişikliklər 09.09.14 12:31

• Kahalar

• Qara damlar və ev damları

• Alban dövrü memarlıq abidələri: -Sovmələr, Bazilikalar və Monastırlar.

Əgər elmi cəhətdən araşdırmaq istəsək, Qarabağ bölgəsinin hər qarış torpağında yalnız qədim və yerli türk sakinlərinin müxtəlif izlərinə rast gəlmək mümkündür. Burada belə bir məntiqin mövcudluğu əsas verir, demək ki, hələ eramızdan əvvəl III–II minilliklərdə Azərbaycanın Xocalı, Ağdam, Ağdərə, Xocavənd, Qubadlı, Laçın, Kəlbəcər, Gorus, Qarakilisə, Basarkeçər, Mehri, Qafan, İrəvan, Eçmiədzin, Gümrü və digər rayonlarının ərazilərində yaşayan yerli sakinlər yalnız türkdilli etnoslar olmuşdur.

Hal-hazırda işğal altında Azərbaycanın razısında ki tarixi-mədəni abidələr ermənilər tərəfindən dağılıb, yer üzündən silinib və yaxud saxlaşdırılaraq "erməni abidəsi" kimi pasportlaşdırılmışdır. Sizcə, bu həsilikdir, yoxsa özbaşınalıq?

Elmi tərəfdən əsaslandırsaq, deyə bilərik ki, bu, Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş vandalizm aktıdır. Ermənistan Respublikası 1992-1993-cü illərdə Azərbaycan ərazilərini işğal etdikdən sonra qeyri-qanuni olaraq Azərbaycanın Daşınmaz Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin memarlıq quruluşunda və interyerində də dəyişikliklər etmiş, divar yazılarını korlamış, abidələrin divarları üzərində olan çoxlu sayda daş yazıları, eləcə də xeyli alban dövrünə məxsus bir çox bədii üslubda işlənmiş ornament və simvolları tamamilə silmiş, onlardan bir çoxunu isə formalarını dəyişdirərək tanınmaz hala salmışlar. Bu ərazilərdə ermənilər qanunsuz arxeoloji qazıntılar aparır, xaraba qalmış kəndlərdə kilsələr tikir, toponimləri dəyişdirir, Azərbaycanın maddi-mədəniyyət nümunələrini mənimsəyib, əraziləri erməniləşdirməklə məşğul olurlar. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi aşağıdakı prinsiplər üzrə aparılmış və aşağıdakı dəyişikliklərə məruz qalmışdır:

1. Yer-yurd, su hövzələri çayların adlarının və toponimlərin dəyişdirilməsi.

2. Keçmişdə istirahət əraziləri olmuş yerlərdə, tarix və mədəniyyət abidələri ətrafında və

Yazan redaktor

08.09.14 08:22 - axırını dəyişikliklər 09.09.14 12:31

---

qəbiristanlıqlarda xaç daşlarının basdırılması, eləcə də məşhur erməni terrorçularının adlarını əbədiləşdirmək üçün memorial komplekslərin quraşdırılması.

□ □3. Azərbaycanlıların qovulduqları kənd, qəsəbə və şəhər xarabalıqlarında erməni kilsələrinin tikilməsi.

□ □4. Arxeoloji qazıntıların aparılması və əldə olunan dəlillərin Ermənistanı daşınması.

□ □5. Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi dəyərlərin mənimsənilməsi.

□ □6. Azərbaycanlılara məxsus İslam dini abidələrinin, qəbiristanlıqların və at-qoç fiqurlarının dağıdılaraq məhv edilməsi.

□ □7. Alban xristian abidələrinin erməniləşdirilməsi.

□ □8. Azərbaycan torpaqlarının ermənilərə məxsusluğu barədə müxtəlif dillərdə yazılar hazırlayaraq dünyada təbliğ edilməsi.

□ □9. Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərindən turizm məqsədi ilə istifadə edilib, gəlir əldə etmək istəyi.

Bütün bunlardan başqa ermənilər işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərdəki inzibati yaşayış məskənlərindən yüz mindən çox muzey eksponatı, o cümlədən;

□ □• Bədii yazı nümunələri

Yazan redaktor

08.09.14 08:22 - axırncı dəyişikliklər 09.09.14 12:31

□ □ • Bədii toxuculuq sənəti və məişət əşyaları nümunələri və xalçalar

□ □ • Bəstəkar əsərləri

□ □ • Rəsmi Dövlət sənədləri, xəritələr və fotoplyonkalar.

□ □ • Pul əskinası, qədim silahlar və ovçuluq ləvazimatları qarət edərək Ermənistanı aparıb.

□ □ Ermənilərin 1992-ci il işğalına qədər nə Qarabağda, nə də işğal edilmiş ətraf rayonlarda bir dənə də olsun erməni kilsəsi olmamışdır. Lakin işğaldan sonra ermənilər;

□ □ 1. Şuşa şəhərində 3,

□ □ 2. Şuşa Laçın yolunda Fətiş bulağı deyilən ərazidə 1,

□ □ 3. Laçın şəhərində 2,

□ □ 4. Laçın rayonunun Zabux kəndində 1,

□ □ 5. Şuşa Xankəndi yolunun üzərində 2,

□ □ 6. Xankəndi şəhərində 4,

7. Əsgəran qəsəbəsində 2,

8. Ağdam rayonunun Şahbulaq qəsrinin yanında 1 erməni kilsəsinin inşa etmişlər.

Bundan başqa Laçın rayonu ərazisində 10, Kəlbəcər rayonu ərazisində 7, Qubadlı rayonu ərazisində 3, Zəngilan rayonu ərazisində 2, Cəbrayıl rayonu ərazisində 3, Füzuli rayonu ərazisində 2, Ağdərə, Əsgəran, Hadrut və Martuni rayonlarının ərazilərində isə 15 alban dövrü məbədi təmir edilərək erməni kilsəsi statusu verildi. Beləliklə, son 20 ildə işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində erməni kilsələrinin sayını Ermənistan hökuməti 58-ə çatdırdı. Bu faktiki olaraq hal-hazırda indiki Ermənistan ərazisində istifadə olunan kilsələrin sayından iki dəfə çoxdur.

Erməni mənbələrində ayrı-ayrı vaxtlarda yer alan məlumatlara, peyk çəkilişləri, ATƏT-in işğal olunmuş ərazilərdəki vizual araşdıran missiyasının hesabatına, habelə digər mənbələrdə toplanan məlumatlara görə, bu ərazilərdə indiyədək yüzlərlə tarixi abidə tamamilə dağıdılıb. Digər abidələr isə qeyd etdiyimiz kimi, erməni abidələrinin adı altında pasportlaşdırılır. Beynəlxalq əşkiltarın buna münasib tələbi necədir?

Aydın ki, tək-cə hüquqazidd əməlin törədilməsinə qədər mövcud olan vəziyyətin bərpa edilməsi tam ödəmə üçün kifayət deyil. Belə ki, bu cür əməllər tək maddi zərərin vurulması ilə məhdudlaşmır, onlar eyni zamanda, əlavə mənəvi zərərin vurulması ilə müşayiət olunur. Odur ki, BMT Baş Assambleyasının 56/83 sayılı "Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" qətnaməsinə əlavənin 31-ci maddəsinə əsasən məsuliyyət daşıyan dövlət beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə vurduğu zərəri ödəməlidir və bu zərər hüquqazidd əməllər nəticəsində vurulmuş istənilən maddi və mənəvi ziyanı özündə əks etdirir. Bundan başqa, həmin "Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti"nin 34-cü maddəsinə əsasən beynəlxalq hüquqazidd əməllər nəticəsində meydana gəlmiş hüquq pozuntularının nəticələrini bütövlükdə aradan qaldırmaq üçün ödəmə ya ayrı-ayrı formaların və ya bütün formaların tətbiq edilməsini tələb edə bilər. Bu pozulmuş beynəlxalq öhdəliyin xarakterindən, həmçinin vurulmuş zərərin növündən və miqdarından asılıdır. Ödəmə formasının seçilməsi eyni zamanda zərərçəkmiş tərəfin əsaslandırılmış istəyindən asılıdır.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Ermənistanın hüquqazidd əməli nəticəsində Azərbaycana vurulmuş zərərin restitusiya formasında ödənilməsi bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin qaytarılması, Ermənistan əsirliyində saxlanılan azərbaycanlıların azad edilməsi, onların insan hüquqlarından istifadə edə bilməsi, məcburi

Yazan redaktor

08.09.14 08:22 - axırını dəyişikliklər 09.09.14 12:31

---

köçkünlərin əvvəlki yaşayış yerlərinə qayıda bilməsi, əmlakının qaytarılması və s. deməkdir. Bundan əlavə, restitusiya Ermənistan tərəfinin Dağlıq Qarabağın bu ölkəyə birləşdirilməsi ilə bağlı Ali Sovetin qəbul etdiyi qərarın, Ermənistanın dövlət müstəqilliyi aktında Dağlıq Qarabağın bu dövlətin ərazisi elan edilməsi və digər qanunsuz qəbul edilmiş bütün normativ aktlarının ləğv edilməsini də özündə ehtiva edir. Eyni zamanda, işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarında işğalçı Ermənistan tərəfi ilə bağlanmış müqavilələr əsasında xarici şirkətlərin təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olunmasına qadağan qoyulması tələbinin yerinə yetirilməsi də restitusiya çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlərdən olmalıdır.

Beləliklə, aydındır ki, Azərbaycana vurulmuş maddi və mənəvi zərərin ödənilməsi problemi Ermənistanın təcavüzünün nəticələrinin aradan qaldırılmasının və bütövlükdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesinin vacib aspektlərindən biridir.

- Qarabağın ərazisində olan bütün tarixi-mədəni və dini abidələrinin və bugünkü vəziyyəti ilə bağlı dünyaya tanıtılması istiqamətində hansı addımlar atılır və ya hansı addımlar atılmalıdır? Ermənistanın bu vəziyyətləri, özbaşınalıqlarını hansı yollarla dünya birliyinə çatdırılmalıdır?

- Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərdə qalmış tarix və mədəniyyət abidələrinin acınacaqlı vəziyyəti barədə, daim beynəlxalq təşkilatları məlumatlandırmağa çalışırıq. Məncə, az da olsa bunun faydası var. Yəni abidələrimizin indiki şəraitdə konservasiya olunub saxlanması, abidənin tamamilə dağıdılıb məhv edilməsinin qarşısını alar. 2014-cü il 26 fevral tarixdə Azərbaycanın baş naziri A. Rəsizadə tərəfindən, Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindəki itki və tələfatların hesablanması üçün 15 nəfərlik komissiya yaradılıb. Burada, eyni zamanda milli-mədəni dəyərlərimizə də dəyən ziyan beynəlxalq standartlara uyğun hesablanır. Mən də bu komissiyanın üzvü kimi bildirirəm ki, biz bu işləri yekunlaşdırdıqdan sonra Ermənistanla qarşı beynəlxalq tribunallarda Azərbaycana vurduğu zərərlərə görə məhkəmə iddiası qaldıra biləcəyik.

Qarabağ - Dövlətin vaxtınızı bizə ayırdığınız üçün sizə minnətdarıq. Gün o gün olsun ki, Qarabağın işğaldan azad olunmasını bayram edək.

Qarabağ - Amin. inşallah!